

Chris Harman

**Rusko:
Jak revoluce
ztroskotala**

Brožura Socialistické Solidarity

**Rusko:
Jak revoluce
ztroskotala**

Úvod

Jen dvakrát v historii se dělnická třída dostala ke státní moci: během Pařížské komuny roku 1871 a za ruské revoluce roku 1917. Pařížská komuna ukázala odvalu dělnické třídy, její schopnost převzít státní moc a začít, jakkoliv váhavě, přetvářet společnost.

Avšak průmyslová dělnická třída v Paříži nebyla početná, byla zaměstnaná většinou v menších dílnách a nedisponovala stranou, která by ji vedla a o jejíž jasnou teorii by se mohla opírat. Ruskou revolucí se dostala k moci mnohem vyspělejší, lépe organizovaná a politicky uvědomělá dělnická třída. Nikdy předtím se ve velké zemi pracující třída nestala vládnoucí třídou, vytrvale a statečně bojující proti třídním nepřátelům doma a vtrhnuvším zahraničním armádám. Nikdy předtím nebyly provedeny tak radikální změny sociální struktury za tak krátkou dobu. Polofeudální vztahy vlastnictví půdy byly smeteny mnohem radikálněji než za francouzské revoluce roku 1789. Prakticky všechny továrny, doly a další důležité přírodní zdroje země byly převzaty dělnickým státem.

Nově ustavená vláda dělníků vynesla několik dekretů světového významu: dekret o půdě, jímž připadl majetek statkářů milionům rolníků; dekret o dělnické kontrole výroby, který udělal z dělníků pány v továrnách; dekret o sebeurčení, jenž osvobodil utlačované národy Ruska; dekrety, které zrušily staré zákony o sňatku a rozvodu. Od tohoto okamžiku stát uznával pouze občanské sňatky; nemanželským dětem byla přiznána stejná práva jako ostatním; rozvod byl umožněn, pokud o něj požádal jeden z manželů. Nové zákony kladly důraz na úplnou rovnost mezi mužem a ženou. Nevěra a homosexualita přestaly být trestnými.

Ruská pracující třída musela čelit extrémním překážkám. Francouzská revoluce roku 1789 vypukla v zemi, jejíž ekonomický a kulturní vývoj udával tón celému světu, snad s výjimkou Anglie. Rusko roku 1917 bylo jednou z nejzaostalejších evropských zemí. Ruská buržoazie se navíc hned na začátku uchýlila ke krutým kontrarevolučním opatřením, volajíc po podpoře světového kapitalismu. Ruským „bílým“ armádám pomáhalo na čtrnáct intervenčních vojsk, mimo jiné z Československa, Británie, Francie, USA, Japonska, Německa, Itálie a Turecka.

Po občanské válce se Rusko nacházelo ve stavu ekonomické katastrofy „nemající v dějinách lidstva obdoby“, jak to popsal jeden historik ekonomie tohoto období. Průmyslová výroba dosahovala jen jedné pětiny výroby předválečné. Počet obyvatel ve městech klesl. Nejrevolučnější dělníci vstoupili do Rudé armády, aby mohli bránit revoluci. Jiní se kvůli nedostatku potravy a paliva navrátili zpět na vesnici. Od konce roku 1918 do konce roku 1920 zemřelo na epidemie, hlad a zimu devět milionů Rusů (válka si vyžádala celkem čtyři miliony obětí).

Lenin a Trockij od začátku jasně říkali, že přežití dělnické moci v Rusku bude záviset na vítězství revoluce jinde ve světě. Ruská revoluce byla jen začátkem světové socialistické revoluce. Na třetím sjezdu sovětů 11. ledna 1918 Lenin prohlásil, že „Konečné vítězství socialismu v jedné zemi je samozřejmě nemožné. Náš kontingent dělníků a rolníků, udržující moc sovětů, je jednou ze součástí veliké světové armády.“¹ „Naprosto pravdou je, že bez německé revoluce jsme ztraceni“, řekl krátce poté.²

Říjnová revoluce skutečně našla odezvu — revoluce v Německu, Rakousku a Maďarsku vyvolaly revoluční vlny po celé Evropě. Malé komunistické skupiny roku

Chris Harman

1919 přerostly v masové dělnické strany. Na čas byla budoucnost na vážkách a všemu otevřená. Avšak mladá vedení těchto nových komunistických stran byla nezkušená, neschopna překonat kontrarevoluční aktivity starých etablovaných sociálně demokratických stran. Revoluce v Evropě byly poraženy. Rusku zůstalo izolováno.

Otázka, kterou musí zodpovědět socialisté, čerpající inspiraci a naději z Říjnové revoluce, zní takto: Jak to, že po revoluci, jež se přiblížila sebeosvobození dělníků víc, než kterákoliv předtím, následoval nástup vládnoucí byrokracie vedené Stalinem? Na tuto otázku se Chris Harman pokusil odpovědět v článku „Rusko: Jak revoluce ztroskotala“, který vyšel poprvé roku 1967.

Tony Cliff

Jak revoluce ztroskotala

Revoluce v roce 1917 dala poprvé v dějinách kontrolu nad větší zemí do rukou dělnické třídy. Milionům lidí na světě, prožívajícím krutou a nesmyslnou válku, se tak naskýkala nová naděje. V následujícím období se lidé odvraceli od chmurných alternativ rozpadajícího se kapitalismu — nezaměstnanosti, bídy, fašistického barbarství, hrozby nových válek — a vkládali své naděje do režimu, který se v Rusku pomocí *sovětů* (výborů řadových pracujících mužů a žen) dostal k moci.

Dnes je však Komunistická strana SSSR podporována jen málokým z řad levice. Brutální potlačení maďarské revoluce roku 1956 obrátilo tisíce militantů [tímto termínem označuje autor aktivní a bojovné elementy dělnického hnutí — pozn. překl.] proti ní. Když se v podobě aktu násilí proti „socialistickému“ Československu opakovalo totéž, otočily se k ní zády i oficiální komunistické strany na Západě. Mezitím její protičínské postoje — od zastavení velmi potřebné technické pomoci až po hrozbu skutečné války kvůli několika neúrodným pohraničním územím — zklamaly i ty, kteří ještě dnes dovedou obdivovat Stalina.

Co se stalo v osudných porevolučních letech? Co se zkazilo? Kdo byl vinen?

Dvě revoluce

Období mezi dvěma revolucemi roku 1917, Únorovou a Říjnovou, bylo formováno dvěma souběžnými procesy. Prvním z nich byl prudký vzrůst uvědomělosti pracující třídy ve městech. Zdá se, že do července průmyslová část dělnictva přinejmenším porozuměla rozdílu v zájmech jednotlivých tříd během revoluce. Na venkově probíhalo třídní vyhraňování jiným způsobem. Nešlo zde o majetnou třídu — buržoazii — na straně jedné a o třídu, která ani nemohla o individuální vlastnictví usilovat — dělnictvo — na straně druhé, jak tomu bylo ve městech. Byly zde dvě vlastnické třídy: vlastníci půdy a rolníci. Druhá z nich neměla socialistické úmysly. Jejím cílem bylo získat majetek pozemkových vlastníků, který si ale chtěla rozdělit mezi sebou na individuálním základě. Na tomto hnutí i mohli podílet i *kulaci* (bohatší rolníci).

Revoluce by se nebyla mohla uskutečnit bez současné existence těchto dvou procesů. Nedrželi je vlak pohromadě totožnost konečných cílů. Šlo spíš o to, že díky nahodilým historickým důvodům se nemohla průmyslová buržoazie politicky odtrhnout od velkých pozemkových vlastníků. Tato neschopnost tlačila rolnictvo (a tedy v podstatě i armádu) a dělnictvo do stejného tábora:

Aby mohl sovětský stát vůbec vzniknout, bylo třeba sblížit a vzájemně prolnout dva činitele úplně rozdílné dějinné povahy: selskou válku, tedy hnutí příznačné pro červánky buržoazního vývoje, s povstáním proletářským, tedy s hnutím, signalizujícím rozpad buržoazní společnosti. (Trockij, Dějiny Ruské revoluce)

Městské povstání nemohlo uspět bez sympatií převážně rolnické armády. Rolníci stejně tak nemohli vést úspěšný boj. Potřebovali být vedeni a stmeleni centralizovanou vnější silou. Roku 1917 byla v Rusku jedinou takovouto silou organizovaná dělnická třída. Ta byla schopna získat podporu rolnictva v klíčovém okamžiku, což umožnilo dělníkům převzít moc ve městech.

Buržoazie byla i se svými velkostatkářskými spojenci vyvlastněna. Přesto neměly třídy, účastníci se na tomto vyvlastnění, dlouhodobý společný zájem. Ve městech byla třída, jejíž holá existence závisela na kolektivní činnosti; na venkově se nacházela třída, jejíž příslušníci se byli ochotni sjednotit pouze dočasně, a to k získání půdy, kterou pak měl obdělávat každý na vlastní pěst. Jakmile drželi půdu ve svých rukou a toto vyvlastnění ubránili, mohli je k jakémukoliv státu připoutat jen vnější pohnutky.

Revoluce byla tedy skutečně diktaturou dělníků nad ostatními třídami ve městě — ve větších městech vládou většiny prostřednictvím *sovětů* či dělnických výborů — a diktaturou měst nad venkovem. V prvním období rozdělování velkostatků se tato diktatura mohla opírat o rolníky, chránily ji dokonce přímo rolnické bajonety. Co však následovalo?

Touto otázkou se ruští socialisté zabývali dávno před revolucí. Představa, že by se socialistická revoluce v Rusku měla beznadějně ztratit v mase rolníků, byla jedním z důvodů, proč všichni marxisté v Rusku (včetně Lenina, ale bez Trockého a zprvu i Parvuse) viděli v blížící se revoluci revoluci buržoazní. Když se Parvus a Trockij poprvé zmínili, že revoluce by mohla dát vzniknout socialistické vládě, Lenin odpověděl:

To není možné, protože revoluční diktatura může mít stabilitu jen tehdy ... je-li založena na vůli většiny lidu. Ruský proletariát tvoří v současnosti jen menšinu ruské populace.

Tento názor zastával až do roku 1917. Když začal akceptovat možnost socialistického výsledku revoluce a bojovat za ni, bylo to proto, že ji považoval za jednu z etap revoluce světové, která ubrání dělnickou menšinovou třídu v Rusku před cizí intervencí a pomůže usmířit rolnictvo s novým řádem. Osm měsíců před Říjnovou revolucí napsal švýcarským dělníkům, že „ruský proletariát nemůže socialistickou revoluci dovést vlastními silami“. Čtyři měsíce po revoluci (7. března 1918) znovu řekl: „Je úplná pravda, že bez revoluce v Německu ztroskotáme.“

Občanská válka

V prvních letech vlády sovětů se zdálo, že se potvrzuje perspektiva světové revoluce. Pro období 1918-19 byly typické sociální bouře, od roku 1848 nevídané. Po vojenské porážce Německa a Rakouska následoval pád monarchie. Všude se hovořilo o sovětech. V Maďarsku a v Bavorsku sověty dokonce převzaly moc, i když jen na krátkou dobu. V Itálii byly obsazeny továrny. Dědictví padesáti let postupného rozvoje však nešlo překonat tak rychle. Staří sociálně demokratičtí a odborářští vůdci zaplnili vakuum vzniklé po zdiskreditovaných buržoazních stranách. Komunistická levice na druhé straně dosud postrádala organizaci, která by byla schopna reagovat. Když postrádala masovou podporu, byla aktivní; když ji měla, neudělala nic.

Přesto byla stabilizace v Evropě po roce 1919 mimořádně vratká. Sociální struktura ve všech evropských zemích byla vážně ohrožena pro příštích patnáct let. Díky svým

vlastním zkušenostem teď komunistická strana i dělnická třída mnohem lépe chápaly, co je v sázce.

Ruští bolševici ale nechtěli čekat na revoluci v zahraničí. Obrana sovětské republiky a popud k revoluci v zahraničí se zdály být neoddělitelné. Ať tak či onak, nejbližší cíle Ruska byly v této době určovány nikoliv bolševickými vůdci, ale mezinárodními imperialistickými mocnostmi. Ty zahájily proti sovětské republice „křížovou výpravu“. Kontrarevoluční „bílé“ a zahraniční armády musely být odraženy, ještě než mohly být zvažovány jakékoliv další otázky. K tomuto účelu bylo nutno mobilizovat všechny dostupné zdroje.

Díky podpoře lidí, revolučnímu zápalu a chvílemi, jak se zdálo, i pouhou silou vůle byla kontrarevoluční vojska vyhnána (ačkoliv na ruském Dálném východě pokračovala v boji až do roku 1924), avšak za neskutečně vysokou cenu.

Tu nelze posuzovat pouze z materiálního hlediska, ačkoliv i tak by šlo o cenu velmi vysokou. Nejvíce ze všeho utrpěla průmyslová a zemědělská výroba. V roce 1920 dosáhla produkce surového železa jen 3%, konopí 10%, lnu 25%, bavlny 11% a řepy 15% ve srovnání s předválečnou výrobou. To znamenalo všeobecný nedostatek, strádání a hladomor. Dezorganizace průmyslové výroby navíc znamenala také dezorganizaci dělnické třídy, jejíž počet se snížil na 43% původního stavu. Ostatní dělníci se buďto vrátili na venkov, nebo padli v boji. Řečeno čistě kvantitativně — význam třídy, která vedla revoluci a jejíž demokratické procesy vytvořily živoucí jádro moci sovětů, poklesl o polovinu.

Ve skutečnosti byla situace ještě horší. Nezůstala ani polovina této třídy, třídy, která byla svou životní situací nucena ke kolektivnímu jednání. Průmyslová výroba dosahovala jen 18% předválečného stavu, produktivita práce klesla na jednu třetinu. Pokud chtěli dělníci zůstat naživu, nemohli se spoléhat jen na to, co mohli kupovat za své výrobky. Mnozí z nich našli východisko ve směnném obchodu — své výrobky nebo dokonce části strojů vyměňovali s rolníky za potraviny. Nebyla zdecimována jen třída, vedoucí revoluci, ale rychle se rozpadala i pouta, držící její členy pohromadě.

Samotní zaměstnanci továren nebyli již těmi, kteří tvořili jádro revolučního hnutí roku 1917. Nejmilitantnější dělníci byli přirozeně nejbojovnější i v občanské válce a ta si mezi nimi vybrala největší počet obětí. Těch, kteří přežili, nebylo potřeba jen v továrnách, ale i jako politických pracovníků v armádě nebo jako komisarů, řídicích úředníků státní správy. Nahradili je nezkušení rolníci bez socialistických tradic a smýšlení.

Jak ale měla revoluce dopadnout, když třída, která ji provedla, v podstatě přestala existovat? Problém takového kalibru bolševici předvídat nemohli. Vždy říkali, že izolovaná revoluce bude mít za následek vlastní porážku, způsobenou cizími armádami a domácími kontrarevolucí. Teď stáli tvář v tvář kontrarevoluci zvenčí, které se podařilo zničit třídu vedoucí revoluci, zatímco touto třídou vybudovaný státní aparát zůstal nedotčen. Revoluční moc přežila; nastaly však radikální změny její vnitřní struktury.

Od sovětské moci k bolševické diktatuře

Revoluční instituce roku 1917, a to především sověty, byly organicky spojeny s třídou, která vedla revoluci. Záměry jejích členů a dělníků, kteří je volili, nemohly stát v rozporu. Když byla masově podporována strana menševiků, sověty byly menševické; když masy začaly následovat bolševiky, sověty v souladu s nimi následovaly. Bolševická strana byla jen orgánem koordinovaných třídně uvědomělých militantů, formujících politiku a usměrňujících činnost stejně jako jiné takové orgány, a to jak v sovětech, tak i v samotných továrnách. Díky shodným politickým názorům a dobrovolné disciplíně

Chris Harman

byli schopni efektivně uskutečňovat politické záměry — avšak jen potud, pokud trvala podpora většiny pracujících.

Uznali to i důslední odpůrci bolševiků. Prominentní menševický kritik napsal:

Chápejte prosím, že máme před sebou konec konců vítězné povstání proletariátu — téměř celý proletariát podporuje Lenina a očekává od povstání své sociální osvobození...

Ještě do vypuknutí občanské války mohla tato demokratická dialektika mezi stranou a třídou pokračovat. Bolševici byli nejvíce zastoupeni v sovětech a měli tudíž moc ve svých rukou. Nadále v nich však působily i ostatní strany. Menševici legálně působili a zápasili s bolševiky o podporu do června 1918.

Zdecimováním dělnické třídy se vše změnilo. Sovětské instituce nutně přetrvaly nezávisle na třídě, z níž vzešly. Dělníci a rolníci, bojující v občanské válce, už nemohli ze svých míst v továrnách kolektivně vládnout. Socialisticky smýšlející dělníci, rozptýlení po všech válečných frontách, museli být řízeni a organizováni centrálním vládním aparátem nezávislým na jejich přímé kontrole — alespoň dočasně.

Bolševikům se zdálo, že takováto struktura nemůže držet pohromadě, dokud v ní nebudou pouze ti, kteří celou svou bytostí hájili revoluci, to znamená jedině oni sami. Pravicoví sociální revolucionáři ponoukali ke kontrarevoluci; levicoví sociální revolucionáři vyhrožovali terorem, kdykoliv nesouhlasili s politikou vlády. Menševici podporovali bolševiky proti kontrarevoluci s tím, že moc má být předána Ústavodárnému shromáždění (což bylo jedním z hlavních požadavků kontrarevoluce). Ve skutečnosti to znamenalo, že strana menševiků sdužovala jak příznivce, tak i odpůrce moci sovětů. Mnoho jejich členů přešlo na stranu „bílých“ armád (například menševické organizace v Povolží sympatizovaly s kontrarevoluční vládou v Samaře a jeden člen menševického ústředního výboru, Ivan Majskij — později Stalinův velvyslanec — se stal jejím členem). Odpovědí bolševiků bylo ponechat členům této strany svobodu (alespoň většinou), ale přitom jim zabránit, aby figurovali jako efektivní politická síla — po červnu 1918 např. nesměli vydávat tiskoviny, s výjimkou tří měsíců následujícího roku.

V tom všem neměli bolševici na vybranou. Nemohli se vzdát moci jen proto, že třída, jíž reprezentovali, při obraně této moci dezintegrovala. Nemohli ani přistoupit na šíření myšlenek podřívajících základy její moci — právě proto, že dělnická třída v podobě kolektivně organizované síly schopné rozhodovat o svých zájmech už neexistovala.

Sovětský stát roku 1917 byl počínaje rokem 1920 nezbytně nahrazen státem jedné strany. Sověty, které zbyly, se postupně stávaly jen orgány bolševické moci (ačkoliv jiné strany, jako třeba menševici, v nich působily ještě roku 1920). Roku 1919 se např. již 18 měsíců neuskutečnily volby do moskevského sovětu.

Kronštadt a nová ekonomická politika

Je paradoxní, že konec občanské války situaci neusnadnil, ale v mnohých ohledech ještě zkomplikoval. Snížením hrozby kontrarevoluce byla přeřata pouta, která držela pohromadě dva revoluční procesy: dělnickou moc ve městech a rolnická povstání na venkově. Když rolníci získali kontrolu nad půdou, přestaly je kolektivistické ideály Říjnové revoluce zajímat. Byli motivováni osobní tíživostí, která vyplývala z individualistického způsobu práce. Každý se snažil zvýšit vlastní životní úroveň pomocí svého kousku půdy. Jedinou věcí, která nyní dokázala rolníky sjednotit v soudržný celek, byl odpor vůči

daním a vynucenému vybírání obilí, kterým bylo zásobováno obyvatelstvo měst.

Vyvrcholení tohoto odporu nastalo týden před zahájením X. sjezdu komunistické strany v březnu 1921, kdy vypuklo povstání námořníků Kronštadtské pevnosti, která chránila přístup do Petrohradu. Mnoho lidí zde spatřuje první rozpor mezi bolševickým režimem a jeho socialistickým posláním. Argumentují tím, že námořníci z Kronštadtu byli jednou z hybných sil revoluce 1917. Avšak tehdy nikdo z bolševické strany — ani dělnická opozice, která tvrdila, že reprezentuje antipatie mnoha dělníků k režimu — nepochyboval o nutnosti kronštadtské povstání potlačit. Důvod byl prostý. Kronštadt roku 1921 už nebyl tím, čím necelé čtyři roky předtím. Změnilo se třídní složení námořnictva. Dávno předtím odešly nejlepší socialistické síly Kronštadtu bojovat do předních linií. Byly nahrazeny rolníky, kteří byli revoluci oddáni stejně málo jako celá tato třída. Odráželo se to na požadavcích tohoto povstání: sověty bez bolševiků a tržní vztahy v zemědělství.

S takovými požadavky nemohlo bolševické vedení souhlasit. Znamenalo by to likvidaci cílů socialismu bez boje. Přes všechny své chyby byla bolševická strana jediná, která zcela podporovala moc sovětů, zatímco ostatní strany, a to dokonce i socialistické, kolísaly mezi sověty a „bílymi“. Právě k bolševikům se připojili nejlepší militanti. Sověty bez bolševiků by znamenaly sověty bez té strany, která se během revoluce důsledně pokoušela prosazovat socialistické kolektivistické cíle dělnické třídy.

Kronštadt vyjadřoval zásadní a dlouhodobou neshodu mezi oběma třídami, které uskutečnily revoluci. Potlačení povstání bychom neměli chápat jako útok na socialistickou náplň revoluce, ale jako zoufalý pokus násilně zabránit tomu, aby ji zničil rostoucí odpor rolníků vůči jejím kolektivizačním cílům.

Je faktem, že kronštadtské povstání bylo předznamenáním, neboť byla zpochybněna celá vedoucí role dělnické třídy v revoluci. Ta však nebyla udržena lepším výrobním způsobem, reprezentovaným dělnickou třídou, ani její vyšší produktivitou práce a kolektivismem, ale fyzickým násilím. A toto násilí nebylo prosazováno přímo ozbrojenými dělníky, ale stranou vázanou na dělnickou třídu, a to nikoliv přímo jako roku 1917, ale pouze ideově.

Taková politika byla nezbytná. Obsahovala však jen zlomek toho, co by mohli socialisté podporovat v jakékoli jiné situaci. Namísto toho, aby revoluce byla „uvědomělé, nezávislé hnutí drtivé většiny v zájmu drtivé většiny“, revoluce v Rusku dosáhla stádia, které znamenalo vykořisťování venkova městy, udržované pouze holým fyzickým násilím. Všem seskupením v bolševické straně bylo zřejmé, že revoluci hrozí, že bude svržená rolnickým povstáním.

Zdalo se, že existuje jen jedno představitelné východisko: akceptovat mnohé z požadavků rolníků za stálého udržování silného centralistického státního aparátu. „Nová ekonomická politika“ (NEP) se o to pokusila. Jejím cílem bylo usmířit rolníky s režimem a povzbudit hospodářský vývoj tím, že rolníkům bude do určité míry dána svoboda soukromé výroby pro trh. Stát a státní průmysl měly fungovat jen jako jeden z prvků hospodářství, řízeného potřebami rolnické výroby a hrou tržních sil.

Strana, stát a dělnická třída v letech 1921-1928

V období NEPu se již nedalo tvrdit, že Rusko je jakýmkoliv způsobem „socialistické“, a to ani na základě vztahu dělnictva ke státu, jenž původně vytvořilo, ani na základě vnitřních ekonomických vztahů. Dělníci již nevykonávali moc a ekonomika nebyla plánovaná. Ale stát, „oddíl ozbrojených lidí“, který řídil a kontroloval společnost, byl v

Chris Harman

rukou strany motivované myšlenkami socialismu. A zdálo se, že směr její politiky bude socialistický.

Situace byla však o něco složitější. Za prvé, státní instituce ovládající ruskou společnost měly daleko k militantní socialistické straně roku 1917. Mezi přesvědčené socialisty lze jistě počítat ty z bolševiků, kteří byli členy strany během Únorové revoluce a kteří velice riskovali odporem vůči carskému útlaku a hlásáním svých názorů. Ani čtyři roky občanské války a izolace od dělnických mas nemohly jen tak zlomit jejich socialistické smýšlení. Jenže v roce 1919 už tvořili jen desetinu strany a o tři roky později pouhou čtyřicetinu.

Během revoluce a občanské války prodělala strana proces nepřetržitého růstu, což zčásti svědčilo o sklonu všech militantních dělníků a přesvědčených socialistů do strany vstoupit. Byl to ale výsledek i dalších tendencí: jakmile byla samotná dělnická třída zdecimována, musela kontrolu celého sovětského území na sebe převzít strana. Tento úkol byl proveditelný jen v případě početního růstu vlastního členstva. A dále — když bylo jasné, kdo se stává v občanské válce vítězem, pokoušelo se mnoho jedinců s malým nebo žádným socialistickým přesvědčením dostat do strany. Ta byla tudíž velice vzdálená tomu, aby vystupovala jako jednotný socialistický činitel. Skutečnou součástí socialistické tradice mohlo být nazýváno nanejvýš její vedení a nejmilitantnější členové.

Toto vnitřní oslabení strany bylo provázáno odpovídajícím jevem v samotném státním aparátu. Ve snaze udržet kontrolu ruské společnosti byla bolševická strana nucena využít tisíců příslušníků staré carské byrokracie, aby vládní aparát nepřestal fungovat. Bolševici měli teoreticky jejich práci usměrňovat v souladu se socialistickou politikou. Ve skutečnosti ale převládly staré zvyky a metody práce a obzvláště předrevoluční postoje k masám. Lenin si byl dobře vědom potenciálních následků tohoto vývoje a na sjezdu strany v březnu 1922 prohlásil:

Je zcela jasné, co nám chybí. Vládnoucí vrstvě komunistů chybí kultura. Podívejme se na Moskvu. Kdo vede koho v té spouště byrokratů? Na 4.700 odpovědných komunistů spousty byrokratů nebo naopak. Nevěřím v tvrzení, že komunisté vedou toto množství. Popravdě řečeno nevedou, ale jsou vedeni.

Na konci téhož roku charakterizoval Lenin státní aparát jako „od carismu vypůjčený a světem sovětů sotva dotčený... buržoazní a carský mechanismus“. Roku 1920 tvrdil v debatě o sporné roli odborů:

Vlastně před sebou nemáme dělnický stát, ale stát dělníků a rolníků...

To však není vše. Náš stranický program ukazuje, že je to dělnický stát, zdeformovaný byrokracií.

Ve skutečnosti byla situace ještě horší. Nešlo jen o to, že staří bolševici kvůli společným silám nepřátelské třídy a netečnosti byrokracie mohli své socialistické snahy jen těžko realizovat. Sami totiž v nepřátelském prostředí nemohli zůstat nadlouho nezokumpováni.

Nutnost vytvořit disciplinovanou armádu z často lhotejných rolnických mas nakazila mnohé z nejuvědomělejších členů strany autoritářskými zlozvyky.

Za NEPu byla situace jiná, stále však nepřipomínala demokratický vztah mezi vedením a vedenými, který je podstatou socialistické demokracie. Mnoho členů strany nyní zjistilo, že mohou řídit společnost až po domluvě s maloobchodníky, podnikateli a *kulaky*. Bylo na nich, aby hájili zájmy dělnického státu i proti těmto elementům, nikoliv však přímou fyzickou konfrontací jako v minulosti. Museli s nimi do určité míry spolupracovat. Zdá se, že mnoho členů strany ovlivňovaly spíše dané přímé a hmatatelné vztahy

s maloburžoazním živlem než vágní pouta ke slabé a demoralizované dělnické třídě.

Do strany pronikl především vliv staré byrokracie, v níž se bolševici ocitli. Izolovanost strany od třídních sil, které by její vládu podpořily, znamenala, že uvnitř strany samé musela být zavedena tuhá disciplína. Přestože se předpokládalo, že vnitřní diskuse budou pokračovat, bylo na desátém sjezdu „dočasně“ zakázáno vytváření formálních frakcí. Tento požadavek vnitřní semknutosti se však velice lehce zvrhl v přijímání byrokratických způsobů vnitrostranické kontroly. Na tyto metody si stěžovaly opoziční síly ve straně již v dubnu 1920. Sám Lenin o dva roky na to napsal, že „máme byrokracii nejen v sovětských strukturách, ale i v institucích strany.“

Rozklad vnitrostranické demokracie se dá nejlépe doložit osudem různých opozičních proudů, stojících proti vedení. V letech 1917a 1918 byla svobodná diskuse uvnitř strany samozřejmostí, a to včetně práva různých skupin organizovat se okolo svých platform. Lenin sám byl alespoň dvakrát v menšině (v období svých dubnových tezí a skoro o rok později, během jednání v Brest-Litevsku). V listopadu 1917 mohli bolševici, nesouhlasící s převzetím moci osamocenou stranou bolševiků, vystoupit z vlády, aby ji přinutili k jinému postupu, a to bez následného disciplinárního postihu. Stranické rozpory ohledně útoku Rudé armády na Varšavu a ohledně úlohy odborů probíhaly zcela otevřeně ve stranickém tisku. Ještě roku 1921 vydala strana samotná Program dělnické opozice v nákladu 250.000 výtisků a dva členové opozice byli zvoleni do ústředního výboru. Dva roky poté, za vzniku Levé opozice, bylo stále ještě možné vyjádřit vlastní názor v Pravdě, přestože na každý článek proti názoru vedení připadalo deset dalších, které jej obhajovaly.

Opozici v tomto období ubylo možností na efektivní vystupování. Po X. sjezdu byla zakázána dělnická opozice. Roku 1923 napsala opoziční „Platforma 46“, že „do stále větší míry určuje členství na konferencích a sjezdech hierarchie stranických funkcionářů.“ Dokonce i zastánce vedení a šéfredaktor Pravdy Bucharin popsal typické fungování strany jako zcela nedemokratické:

...tajemníci buněk jsou obvykle vybírání okresními výbory a povšimněte si, že okresy se ani nesnaží, aby byli jejich kandidáti těmito buňkami přijati, ale spokojí se s jmenováním toho či onoho soudruha. Jak už bývá pravidlem, hlasování o této záležitosti probíhá podle osvědčeného scénáře. Na schůzi se zeptají, „Kdo je proti?“, a protože lidé se víceméně bojí oponovat, vybraný kandidát je hladce zvolen...

Skutečná míra byrokratizace vyšla plně najevo po rozpadu „triumvirátu“, který převzal vedení strany za Leninovy nemoci, již v lednu 1924 podlehl. Koncem následujícího roku přešli Zinověv, Kameněv a Krupská do opozice vůči ústředí strany, nyní kontrolovanému Stalinem. Zinověv stál v čele strany v Leningradu, takže ovládal administrativní aparát severního hlavního města a několik vlivných novin. Jako oponenta stranického ústředí jej na XIV. sjezdu podporovali všichni leningradští delegáti. Avšak už pár týdnů po porážce Zinověvovy pozice přijímaly — s výjimkou několika set skalních odpůrců — všechny stranické sekce rezoluce, pochvalující si Stalinovu politiku. Příčina je snadná — stačilo odvolat představitele leningradského stranického aparátu. Kdo kontroloval byrokracii, kontroloval stranu. Když byl touto osobou Zinověv, byla opoziční. Nyní, když Stalin připojil město k celonárodnímu aparátu, kterému vládl, stalo se přívržencem jeho politiky. Se změnou vedení se zinověvský monolit přeměnil na monolit stalinský.

Spuštění procesu byrokratizace sovětského a stranického aparátu bylo výsledkem

Chris Harman

decimace dělnické třídy v občanské válce. Byrokratizace se však prohlubovala i poté, kdy začal být obnovován průmysl a dělnická třída počala za NEPu sílit. Místo aby obnova hospodářství dělnickou třídu „dělnického státu“ pozvedla, potlačila ji.

Z čistě materiálního hlediska zhoršily (relativní) postavení dělníka za NEPu ústupky rolníkům.

Tomu, kdo byl za válečného komunismu všude oslavován jako eponymní [tj. jako ten, od jehož jména se odvozuje označení celku — pozn. překl.] hrdina diktatury proletariátu, nyní hrozilo, že se stane černým Petrem NEPu. Během ekonomické krize roku 1923 nepovažovali ani obhájci oficiální politiky a ani ti, kteří ji ve jménu rozvoje průmyslu zpochybňovali, problémy a zájmy dělníků za nějakou obzvlášť důležitou záležitost.“

Postavení pracujících v průmyslu ale nekleslo jen v porovnání s rolníky, ale i ve srovnání s postavením ředitelů a podnikového vedení. Zatímco roku 1922 patřilo oficiálně 65% řídicích pracovníků mezi dělníky a 35% mezi ostatní, o rok později se tato čísla téměř prohodila — jen 36% byli dělníci a 64% ostatní. „Rudí industrialisté“ začali vystupovat jako privilegovaná vrstva s vysokými platy, která uplatňovala systém správy továren jednou osobou s pravomocí přijímat a propouštět podle libovůle. Permanentním rysem hospodářství se zároveň stala rozšířená nezaměstnanost, když v období 1923-24 dosahovala jeden a čtvrt miliónu.

Rozštěpení strany v letech 1321-1929

Lidé vytváří dějiny, ale za okolností, které si sami nevytvářili. V tomto procesu mění jak okolnosti, tak sebe samotné. Ani bolševická strana nebyla, stejně jako ostatní uskupení v dějinách, vůči této skutečnosti imunní. Ve snaze zachovat strukturu ruské společnosti za chaosu občanské války, kontrarevoluce a hladomoru byly její socialistické záměry faktorem, určujícím směr historie; avšak společenské síly, s nimiž byla nucena spolupracovat, nemohly zanechat členy strany nezměněné.

Udržet Rusko za NEPu pohromadě znamenalo dělat prostředníka rozdílným společenským třídám a zabránit tak ničivým turbulencím. Revoluce mohla přežít jen za předpokladu, že strana a stát uspokojí potřeby rozdílných, často antagonistických tříd. Dohody musely vyhovovat individualistickým snahám rolníků stejně jako kolektivizačním demokratickým záměrům socialismu. V tomto procesu musela strana, v tu dobu již vyzdvížená nad různé společenské třídy, odrážet jejich rozdílnost v rámci své vlastní struktury. Nátlak těchto nesourodých tříd zapříčinil, že různé části strany definovaly svůj socialismus podle zájmů různých tříd. Jen jedna třída — dělnická — byla s to tlačit na stranu ze skutečně socialistických pozic, ale byla ze všech nejslabší, nejdezorganizovanější a nejméně schopná takový nátlak uplatňovat.

Levá opozice

Nemůže být pochyb o tom, že revolučně socialistické tradici bolševismu byla ze všech frakcí ve straně ideově nejbližší Levá opozice. Odmítala znovudefinovat socialismus tak, aby znamenal pomalu se rozvíjející rolnické hospodářství nebo akumulaci pro akumulaci. Trvala dál na stanovisku, že pro socialismus je klíčová dělnická demokracie. Odmítala podřídit světovou revoluci požadavkům šovinistického a reakčního hesla o budování „socialismu v jedné zemi“.

Levá opozice přesto nemohla být v žádném přímém smyslu nazývána „proletářskou“ frakcí strany, neboť v Rusku dvacátých let byla dělnická třída třídou, která méně než kterákoliv jiná činila nátlak na stranu. Po občanské válce byla obnovena za podmínek,

kteří oslabily její schopnost bojovat za vlastní zájmy. Nezaměstnanost byla vysoká; nejmilitantnější dělníci buďto padli v občanské válce nebo byli pohlceni byrokracií; většinu třídy tvořili ještě nedávní rolníci. Typickým postojem dělnictva nebyla podpora opozice, jako spíše apatie k diskusím o politice, zpravidla usnadňující jeho manipulovatelnost shora. Levá opozice byla v situaci pro socialisty obvyklé — měla socialistický program akce dělnické třídy, ačkoliv dělníci sami byli příliš unavení a deprimovaní na to, aby mohli bojovat.

Nebyla to však pouze apatie dělníků, jež působila opozici nesnáze. Byla to rovněž její analýza ekonomické situace. Ve svých argumentech zdůrazňovala, že se díky objektivnímu nedostatku zásob bude životní úroveň jen zhoršovat — ať již bude politika jakákoliv. Kladla důraz jak na rozvoj tuzemského průmyslu, tak na rozšiřování revoluce v mezinárodním měřítku, aby prvého bylo dosaženo. Avšak v krátkém časovém horizontu nabízela opozice dělníkům jen málo, a to i kdyby začala být realizována důsledná socialistická politika. Když začal Trockij s Preobraženským požadovat větší míru plánování, jasně naznačili, že se to neobejde bez ekonomického ždímání rolníků a dalšího utahování opasků dělnictva. Sjednocená opozice „trockistů“ a „zinověvistů“ si roku 1926 kladla jako prioritu určité zlepšení situace dělníků. Zůstala však natolik realistická, že Stalinovy sliby dělníkům, jdoucí daleko za jejich vlastní požadavky, odhalovala jako utopické.

Není zde prostor na podrobnosti o různých platformách, s nimiž Levá opozice přišla. Ale v zásadě se opíraly o tři vzájemně provázané body.

1. Revoluce by mohla pokračovat v socialistickém směru, jen pokud se zvýší ekonomická váha měst ve srovnání s venkovem, průmyslu se zemědělstvím. To vyžadovalo plánování průmyslu a politiku záměrně zvyšované daňové zátěže majetného rolnictva. Pokud by se toto nestalo, daná vrstva by nahromadila ekonomickou moc dostatečnou k tomu, aby podřídl stát svým zájmům a dosáhlo tak „thermidoru“, vnitřní kontrarevoluce.

2. Rozvoj průmyslu musí být doprovázen rostoucí dělnickou demokracií, jež skončuje s byrokratickými tendencemi ve straně a státu.

3. Tyto první dva body mohou Rusko uchránit jakožto baštu revoluce, ale nemohou vytvořit hmotnou a kulturní úroveň, jež je základním předpokladem socialismu. K tomu je nutné rozšířit revoluci do zahraničí.

Z čistě ekonomického hlediska nebylo na tomto programu nic nemožného. Požadavek plánování industrializace a vyždímání rolnictva byl nakonec i uskutečněn, ač způsobem protičecím záměrům Opozice. Ale ti, kdo kontrolovali stranu od roku 1923, nechtěli porozumět racionalitě tohoto programu. Jen drsná ekonomická krize roku 1928 je donutila plánovat a industrializovat. Celých pět předchozích let pronásledovali levici a odstraňovali její vedení. Druhý bod programu nebyl splněn nikdy. A pokud jde o třetí bod, šlo o klasický bolševický princip z roku 1923, stranickými vůdci roku 1925 navždy zavržený.

V přijetí tohoto programu nebránily straně hospodářské důvody. Roli spíš sehrálo rozložení společenských sil rozvíjejících se ve straně. Program požadoval opustit tempo výroby, diktované ekonomickým tlakem rolnictva. Ve straně vznikly dva druhy společenských sil, které se postavily na odpor.

„Pravice“ a „střed“

Vysvětlovat pravici je nejjednodušší. Zahrnovala ty, kdo nepovažovali ústupky rolníkům za škodlivé pro výstavbu socialismu. Chtěla, aby strana přizpůsobovala svůj

Chris Harman

program potřebám rolníků. Avšak nešlo jen o teoretickou platformu. Vyjadřovala zájmy • těch činovníků stranických a státních institucí, jenž považovali spolupráci s rolníky včetně *kulaků*, kapitalistických statkářů a příživnických soukromých obchodníků, objevivších se za NEPu, takzvaných „nepmanů“, za výhodnou. Našli své teoretické vyjádření v Bucharinově příkazu rolníkům: „Obohacujte se“.

Střed čerpal sílu ze společenských sil jak ve straně, tak i mimo ni. Údajně usiloval o udržení sociálního smíru. Jako takový se stavěl proti sociálnímu napětí, které by pravděpodobně vzniklo záměrnou snahou podřídit venkov městu, ale ve svých prorolnických prohlášeních nezašel tak daleko jako pravice. Skládal se hlavně z prvků stranického aparátu, jejichž celá politika spočívala na udržení soudržnosti strany byrokratickými prostředky. Jeho vůdcem byl šéf aparátu strany, Stalin.

Levá opozice tehdy považovala stalinskou frakci za centristické uskupení, kolísající mezi tradicemi strany (ztělesněnými programem levice) a pravíci. Tato interpretace vzala definitivně za své až roku 1928, kdy Stalin najednou převzal první bod programu opozice, zaútočil přitom na pravici stejně zuřivě jako jen několik měsíců předtím na levici a zahájil industrializaci spolu s úplným vyvlastňováním rolnictva (tzv. „kolektivizace“). Stalin se očividně opíral o vlastní společenskou bázi. Mohl přežít, když ani rolnictvo, ani proletariát nebyli nositeli společenské moci.

Pokud byla Levá opozice výsledkem skupin motivovaných socialistickou a dělnickou tradicí strany, pokoušejících se ztělesnit své zásady v realistické politice, a pravá opozice výsledkem přízpusobování části strany tlakům rolníků, pak byla úspěšná stalinská frakce založena na stranické byrokracii samotné. Ta se zrodila jako vedlejší prvek společenské struktury vytvořené revolucí a měla plnit pouze určité základní úkoly, nezbytné pro fungování dělnické strany.

Praktickým vyhlazením dělnické třídy v občanské válce se strana najednou ocitla v izolaci, stojíce nad dělníky. V takové situaci se stalo uchování soudržnosti strany a státu otázkou jejich přežití. Za tím účelem byly na úrovni státní správy a posléze i ve straně stále častěji praktikovány byrokratické metody řízení, a to často bývalými carskými úředníky. V rámci strany vykonával stranický aparát víc a víc skutečné moci — jmenoval veškeré funkcionáře a vybíral delegáty sjezdů. Ale byla-li to strana a nikoliv třída, kdo ovládal stát a průmysl, pak to byl stranický aparát, který se stále více zmocňoval toho, co si revolucí vydobylo dělnictvo.

Z politického hlediska byl prvním výsledkem byrokratický konzervatismus. Aparátníci se začali pasivně bránit politickým krokům, jež by narušovaly jejich postavení. Začali jednat jako represivní síla proti jakékoliv skupině, byť jen potenciálně ohrožující posty byrokratů. Z toho plynulo, že vzdorovali programům levice a nepřipustili o nich žádnou skutečnou diskusi.

Byrokracie, stavějící se tak nepřátelsky proti hrozbě sociálního neklidu, se stala přirozeným spojencem pravice a Bucharina. Maskovala tím své stále silnější bytí coby sociálního subjektu o sobě, s vlastním vztahem k výrobním prostředkům. Zdálo se, že represe proti vnitrostranické opozici jsou pokusem shora o prosazení prorolnické politiky a že naopak nejde o součást zápasu byrokracie za odstranění jakéhokoliv odporu vůči její vlastní moci ve státě a průmyslu. I poté, co vyhlásila „socialismus v jedné zemi“, se mohlo zdát, že její neúspěchy na mezinárodním poli vyplývají spíše z konzervatismu byrokracie a domácí prorolnické politiky než z její vědomě kontrarevoluční úlohy.

Přesto se v tomto období byrokracie rozvinula z třídy o sobě v třídu pro sebe. V době zahájení NEPu už bylo skutečností, že moc ve straně a státu je v rukou malé skupiny

funkcionářů. Ti však v žádném případě netvořili kompaktní vládnoucí třídu. Ani zdaleka si neuvědomovali své totožné záměry. Politika, jež zastávali, byla formována prvky strany, stále silně ovlivňovanými tradicemi revolučního socialismu. I když domácí objektivní podmínky existenci dělnické demokracie znemožnily, existovala alespoň možnost, že ti bolševici, kteří se ztotožňovali s tradicemi strany, prosadí její obnovení, pokud se dostaví průmyslové zotavení doma a revoluce v zahraničí.

Ve světovém měřítku navíc strana nadále naplňovala své revoluční poslání. Ve svých radách zahraničním stranám chybovala — a nepochybně některé chyby plynuly z její vlastní byrokratizace —, ale nespáchala zločiny v tom smyslu, že by tyto strany podřídila svým národním zájmům. Podtextem frakčních bojů ve dvacátých letech byl proces, jímž se sociální uskupení byrokracie zbavovalo dědictví revoluce, aby se stalo sebeuvědomělou třídou, třídou pro sebe.

Kontrarevoluce

Často se říká, že vzestup stalinismu v Rusku nemůže být nazýván „kontrarevolucí“, protože šlo o postupný proces (např. Trockij pronesl, že by takový názor znamenal „zpětné promítání filmu reformismu“). Ale to je špatná aplikace marxistické metody. Neplatí, že přechod od jednoho typu společnosti k jinému vždy předpokládá náhlou a jednorázovou změnu. Jiné je to v případě přechodu od kapitalistického státu k dělnickému, neboť dělnická třída nemůže uplatňovat svou moc, dokud kolektivně neporazí vládnoucí třídu ve střetnutí, jež je kulminací dlouholetého boje. Přechod od feudalismu ke kapitalismu byl bohatý na případy, kdy nedošlo k mocnému střetu, ale k celé řadě konfrontací nejrůznějších intenzit a na různých úrovních, jimiž si ekonomicky rozhodující třída (buržoazie) vynucovala politické ústupky ve svůj prospěch.

Kontrarevoluce v Rusku probíhala spíše podle druhého, než podle prvního scénáře. Byrokracie nemusela získávat moc od dělníků najednou. Decimace dělnické třídy zanechala moc na všech úrovních ruské společnosti v rukou byrokracie. Její příslušníci kontrolovali průmysl, policii a armádu. Byrokracie ani nemusela dobývat kontrolu nad státním aparátem, aby jej přizpůsobila svému ekonomickému panování, což buržoazie v několika zemích dokázala zcela úspěšně i bez náhlé konfrontace. Musela jen přizpůsobit politické a výrobní struktury, které už beztak držela ve svých rukou, svým vlastním zájmům.

Nestalo se tak „postupně“, ale řadou kvalitativních změn, jimiž byl způsob fungování strany podřízen potřebám centrální byrokracie. Každá z těchto změn mohla nastat jen přímou konfrontací s těmi stranickými živly, jenž byly z jakéhokoliv důvodu stále věrné revolučně socialistické tradici.

První (a nejdůležitější) byla konfrontace s Levou opozicí roku 1923. Ačkoliv se Opozice v žádném případě nestavěla proti vývoji ve straně rozhodně a jednoznačně (např. během sporů o odborech r. 1920 učinil její lídr Trockij několik otřesně substitucionistických prohlášení; její první veřejné prohlášení — Platforma 46 — bylo přijato jen po četných výhradách a doplňcích), reagovala na ni byrokracie s nevídaným nepřátelstvím.

Aby ochránila svou moc, uchýlila se vládnoucí skupina ve straně k metodám argumentace v bolševické straně dosud neslýchaným. Věcná diskuse byla nahrazena systematickým očerňováním oponentů. Dohled stranického sekretariátu nad rozdělováním funkcí byl poprvé otevřeně využit k odstranění příznivců opozice z jejich míst (když se např. většina ústředního výboru Komsomolu vzepřela útokům na Trockého, byla odvolána a poslána do odlehlých oblastí).

Protože podobná opatření potřebovala vládnoucí skupina ospravedlnit, vynalezla dvě nové ideologické kategorie, jež ihned postavila do vzájemného protikladu. Na jedné straně slavnostně vyhlásila kult „leninismu“ (i přes protesty vdovy po Leninovi). Šlo o to, vyzvednout Lenina jako polobožskou bytost mumifikací jeho těla po vzoru egyptských faraónů. Na druhé straně vynalezla „trockismus“ jakožto antileninskou tendenci, což ospravedlňovala podivnými Leninovými citáty, starými deset i dvacet let, ale ignorovala přitom jeho poslední prohlášení („Závěť“), jež hovořilo o Trockém jako o „nejschopnějším členovi ústředního výboru“ a navrhovalo zbavit se Stalina.

Vedení strany se dopustilo těchto překroucení a falzifikací vědomě, přičemž důvodem byla obrana proti jakékoliv hrozbě vůči jeho moci nad stranou (což Zinověv, v té době vedoucí člen „triumvirátu“, později přiznal). Ukázalo se přitom, že jistá část strany už považuje vlastní moc za důležitější než socialistickou tradici svobodných vnitrostranických diskusí. Oklešťováním teorie na pouhý přívěsek vlastních zájmů začala stranická byrokracie prosazovat svou identitu na úkor ostatních sociálních skupin.

Druhá velká konfrontace začala jinak. Zpočátku nešlo o střet socialisticky orientovaných členů strany se stále mocnější byrokracií samotnou. Roznětkou byl spor nominálního šéfa strany (tehdy Zinověva) s — v praxi vládnoucím — stranickým aparátem. Zinověv řídil sekci byrokracie v Leningradu, přičemž si na zbytku aparátu počínal značně nezávisle. I když způsob jejího fungování se vůbec nelišil od zbytku země, pro centrální byrokracii byla tamější nezávislost překážkou jako taková. Představovala možný zdroj takové politiky a aktivity, který mohl narušit všeobecnou vládu byrokracie. Ta tudíž musela Leningrad těsněji připoutat k organismu centrálního stranického aparátu.

Tak byla Zinověvovi odebrána vedoucí stranická funkce. Po svém sesazení se začal znovu orientovat na historické tradice bolševismu a na levicovou politiku (ačkoliv se nikdy zcela nevzdal touhy patřit k vládnoucímu uskupení a následujících deset let kolísal mezi levicí a aparátem).

Pádem Zinověva spočinula moc v rukou Stalina, který, se svým neomezeným užíváním byrokratických metod řízení strany, opovrhováním teorií, nepřátelstvím k tradicím revoluce (v níž sehrál pramalou úlohu), připravený uchýlit se k čemukoliv, jen aby se zbavil skutečných vůdců revoluce, symbolizoval především rostoucí sebeuvědomění aparátu.

Všechny tyto schopnosti ukázal v plné míře v boji proti nové opozici. Schůze byly obsazovány vybraným publikem, nespokojenci přehlášováni; prominentním odpůrcům byly často přidělovány bezvýznamné funkce v odlehklých oblastech; bývalí carští důstojníci sloužili jako *agenti-provokatéři* s posláním zdiskreditovat opoziční skupiny. Roku 1928 začal Stalin přímo napodobovat cara, když přikázal deportovat revolucionáře na Sibiř. Ani to však nestačilo. Udělal i to, čeho nebyli schopni ani Romanovci: nechával systematicky vyražďovat ty, z nichž se skládala revoluční strana před jedenácti lety.

Ve stejném roce stalinská skupina zcela konsolidovala svou moc ve straně i státu. Když se od ní oddělil Bucharin a pravé křídlo, zděšení tím, čemu napomohli vzniknout, zjistili, že mají ještě méně síly, než mívala Levá opozice.

Strana přesto neovládala celou ruskou společnost. Města, základny skutečné moci, byla stále obklopena mořem rolnické výroby. Byrokracie si přisvojila to, co dělníci revolucí získali, což se ale doposud netýkalo rolníků. Roku 1928 rolníci masově odmítli odprodat své obilí a tak na sebe přilákali pozornost byrokracie.

Následovalo prosazování moci měst nad venkovem, jak to už po léta požadovala Levá opozice. To vedlo některé odpůrce (např. Preobraženského a Radka) ke smíření se

Stalinem. Přesto byla tato politika ve své podstatě opakem politiky levice. Funkcionáři vše zdůvodňovali potřebou podřídit rolnickou výrobu dělníky vlastněnému průmyslu ve městech. Ten však již dělníkům nepatřil. Nacházel se v moci byrokracie, která se zmocnila celého státu. Prosazováním nadvlády měst nad venkovem se tedy nepotvrzovala dělnická třída nad rolnictvem, ale stvrzovala se dominance byrokracie nad poslední částí společnosti ležící mimo její kontrolu.

Byrokracie vykonávala tuto nadvládu se vší zuřivostí, jak už je tradičně ve zvyku všech vládnoucích tříd. Trpěli nejen *kulaci*, ale i rolníci všech vrstev i celé vesnice. Obrat politiky „doleva“ roku 1928 s definitivní platností pohřbil Říjnovou revoluci, a to jak ve městech, tak na venkově.

Nemůže být pochyb o tom, že roku 1928 převzala moc v Rusku nová třída. Když uchopovala moc, nemusela se utkat s dělníky v přímém vojenském konfliktu, jelikož přímá dělnická moc neexistovala už od roku 1918. Musela však očistit vládnoucí stranu od všech, kteří si zachovali socialistickou orientaci, ať již jakkoliv slabou. Když byla vládnoucí třída znovuvzbuřenou dělnickou třídou opět konfrontována, ať již v Berlíně či v Budapešti v padesátých letech nebo v samotném Rusku (např. v Novočerkassku roku 1962), byly použity tanky, které nepotřebovala na sklonku dvacátých let.

Levé opozici nebylo zdaleka jasné, proti čemu bojovala. Trockij věřil až do posledních chvil svého života, že systém, jenž ho pronásledoval a nakonec zavraždil, byl zdegenerovaným dělnickým státem. Avšak právě tato opozice soustavně, i když osamoceně, bojovala proti stalinismu, když likvidoval revoluci v Rusku a bránil vypuknutí revoluce v mezinárodním měřítku. Po celé historické období vzdorovala jako jediná působení stalinismu a sociální demokracie, ochromujícímu socialistické hnutí. Její vlastní analýzy ruské společnosti tuto úlohu ztížily, přesto ji Levá opozice splnila. Každé autentické revoluční hnutí dnešních dnů musí proto přijmout tuto tradici za vlastní.

Další naše brožury:

John Molyneux:

SKUTEČNÁ MARXISTICKÁ TRADICE

Za marxistu se ve 20. století prohlašoval kde kdo. Od Stalina, přes sociální demokraty až po vůdce národněosvobozeneckých hnutí.

Jaká je ale skutečná marxistická tradice, jejíž jádrem je emancipace a osvobození, a která měla tak málo společného s výše uvedenými představiteli.

cena 25 Kč

Hal Draper: DVĚ DUŠE SOCIALISMU

“Proletariát musí někdo osvobodit a starat se o něj” - to jsou myšlenky, jejichž lákadlu podlehlí utopičtí socialisté a revoluční romantikové, sociální demokraté i stalinisté.

Marx však mluví o tom, že se lidé musí emancipovat sami, nikdo „za ně“ neudělá.

cena 25 Kč

Tony Cliff: TROCKIJ O SUBSTITUCIONISMU

KSČ často mluvila jménem dělnické třídy, aniž o to tato třída stála. Tento jev, jež Trockij nazval substitucionismem, se netýkal zdaleka jen stran “rudé buržoazie”, ale občas k němu sklouznou i skuteční socialisté.

cena 15 Kč

J. Kuroň, K. Modzelewski: OTEVŘENÝ DOPIS STRANĚ

Polští marxisté podrobili v roce 1964 analýze a kritice režim, který sám sebe nazýval socialismem.

Přestože byla brožura napsána před 34 lety, má nám co říci i 10 let po pádu stalinismu.

cena 30 Kč

to

emancipaci.

PALESTINA: OD NOVÉ INTIFÁDY K ÚTOKŮM NA GAZU

Tato brožura slouží jako nástroj pro základní orientaci v problematice konfliktu na Blízkém Východě. Kromě historického pozadí představuje i základní argumenty proč může být dosažení míru v Palestině jen součástí širšího lidového hnutí za

cena 25 Kč

Hlad ve světě hojnosti

CO JE ZA GLOBÁLNÍ POTRAVINOVOU KRIZÍ?

Rostoucí ceny potravin ohrožují životy miliony lidí na celé planetě. Tvrdí se, že planeta neuziví tolik lidí. Je tomu tak? Jaké jsou ekologické dopady současné výroby potravin a jaký je jejich vztah ke globálním klimatickým změnám?

cena 15 Kč

předplatte si

Solidarititu

Zaškrtněte prosím příslušný box. 6 čísel Solidarity za 100 Kč 12 čísel Solidarity za 170 Kč

Jméno

Adresa

Pošlete na adresu: Socialistická Solidarita,
Poste restante 160 41, Praha 6

PŘIDEJTE SE K SOCIALISTICKÉ SOLIDARITĚ (SocSol)

Pokud souhlasíte s tím, co jste právě přečetl/a, Socialistická Solidarita vám nabízí příležitost bránit se systému, který produkuje nespravedlnost a chudobu, ve skupině bojující za socialismus zdola.

Scházíme se každý týden, vydáváme měsíční časopis a další teoretické materiály jako tento, jsme zapojeni do příprav různých protestních kampaní a demonstrací.

Pokud se chcete připojit k Socialistické Solidaritě, nebo o nás prostě chcete vědět více, vyplňte následující formulář a my vás zkontaktujeme.

Pošlete mi prosím více informací Chci se připojit k Socialistické Solidaritě

Jméno

Adresa

Telefon E-mail

**Tento formulář pošlete na adresu: Socialistická Solidarita, PO Box 1002, 111 21
Praha 1. Telefon: 606 205 683. Webová stránka: www.socsol.cz**

Socialistická Solidarita je součástí mezinárodního seskupení socialistických organizací:

- **Austrálie:** Solidarity, PO Box A338 Sydney South, NSW 1235
- **Botswana:** International Socialists, isobot@hotmail.com
- **Brazílie:** Revolutas, revolutas@revolutas.org
- **Británie:** Socialist Workers Party, PO Box 82, London E3
- **Dánsko:** Internationale Socialister, Postboks 642, 2200 København N
- **Holandsko:** Internationale Socialisten, PO Box 92025, 1090AA Amsterdam
- **Irsko:** Socialist Workers Party, PO Box 1648, Dublin 8
- **Kanada:** International Socialists, PO Box 339, Station E, Toronto, Ontario M6H 4E3
- **Kypr:** Ergatiki Demokratia, PO Box 7280, Nicosia
- **Německo:** Linksruck, Postfach 304 183, 20359 Hamburg
- **Norsko:** Internasjonale Socialisterr, Postboks 5370
- **Nový Zéland:** Socialist Workers Organization, PO Box 13-685, Auckland
- **Polsko:** Pracownicza Demokracja, PO Box 12, 01-900 Warszawa 118
- **Řecko:** Socialistiko Ergatiko Komma, c/o Workers Solidarity, PO Box 8161, Athens 100 10
- **Zimbabwe:** International Socialist Organisation, PO Box 6758, Harare

**vydala Socialistická Solidarita
v roce 2010
2. vydání
15 Kč**

